

Waardering van lokale kerkelijke publiciteit

Bijlage bij rapport nr. 557

april 2007

drs. Gert de Jong

KASKI

onderzoek en advies over religie en samenleving

Toernooiveld 5

6525 ED Nijmegen

Postbus 6656

6503 GD Nijmegen

tel. 024 - 365 35 31

fax 024 - 365 34 85

www.ru.nl/kaski

info@kaski.ru.nl

Inhoudsopgave

1	Gesprek kerkelijken in A.....	5
1.1	Deelnemers	5
1.2	Mening over de kerk	5
1.3	Gewenste inhoud van het kerkblad.....	6
1.4	Beoordeling van het eigen kerkblad in detail.....	8
1.5	Redactie	10
2	Gesprek kerkelijken in B.	15
2.1	Deelnemers	15
2.2	Mening over de kerk	15
2.3	Gewenste inhoud van het kerkblad.....	17
2.4	Beoordeling van het eigen kerkblad in detail.....	18
2.5	Redactie	19
3	Gesprek randkerkelijken en niet kerkelijken in A.....	23
3.1	Deelnemers	23
3.2	Mening over de kerk	23
3.3	Godsdienst in de media	25
3.4	Dorpsbladen: een eerste impressie	25
3.5	Beoordeling.....	26
3.6	De kerk in het dorpsblad	27
3.7	Mogelijkheden voor de kerk in het dorpsblad.....	28
3.8	Artikelen uit andere bladen.....	28
3.9	Het kerkblad van H.....	29
4	Gesprek niet-kerkelijken in B.	31
4.1	Deelnemers	31
4.2	Mening over de kerk	31
4.3	Godsdienst in de media	32
4.4	Huis aan huisbladen	33
4.5	Telefoongesprekken	37
5	Expertmeeting	39
5.1	Aanleiding en opzet.....	39
5.2	Herkenning van het beeld van de kerkbladlezers uit het onderzoek? ..	40
5.3	Een kerkblad voor zowel kernleden als randleden?	42
5.4	Herkenning van het beeld van de lezers van het huis-aan-huisblad? ..	44
5.5	Ondersteunende initiatieven	45

1 Gesprek kerkelijken in A

Vooraf wordt het doel en de procedure van de avond verteld en vindt een korte voorstelronde plaats. Anonimiteit wordt beloofd.

1.1 Deelnemers

Aan het gesprek namen 10 deelnemers deel. Hieronder worden ze kort aangeduid.

tabel 1 Deelnemers aan de focusgroep

<i>aanduiding</i>	<i>leeftijd</i>	<i>toelichting</i>
man 1	56 jaar	oud kerkenraadslid
vrouw 2	54 jaar	koster
vrouw 3	82 jaar	moeder van vrouw 2
vrouw 4	34 jaar	
vrouw 5		
vrouw 6	58 jaar	oud kerkenraadslid
vrouw 7	75 jaar	oud kerkenraadslid
vrouw 8		oud kerkenraadslid
man 9	82 jaar	betrokken bij productie kerkblad
man 10		oud kerkenraadslid

Iedereen is geboren en getogen in de omgeving van A, een aantal ook in A zelf. Onderzoeksgemeente A bestaat eigenlijk uit meerdere dorpskernen met eigen kerkgebouwen.

Als toehoorder aanwezig zijn Burret Olde, consultant vanuit de PKN en mw. A.B, scriba van de kerk in A.

1.2 Mening over de kerk

Allereerst worden positieve en negatieve associaties bij de kerk verzameld. De reacties worden in een schema samengevat.

tabel 2 Positieve en negatieve associaties bij de kerk

positief	negatief
<ul style="list-style-type: none"> ▪ samen zijn ▪ saamhorigheidsgevoel (is meer gevuld dan samen zijn, wat meer een neutraal begrip is) ▪ vriendschap ("dat betekent voor mij eigenlijk dat alle mensen in de kerk vrienden zijn") ▪ lekker zingen ▪ zondagsgevoel ▪ kerkdienst ("een zondag zonder kerkdienst, is geen echte zondag") ▪ kinderen ("ze horen er wel bij, zondagsschool, kinderkerk, de kinderen vullen het geheel leuk aan") ▪ projecten rond kerst en Pasen ("Dat zijn hier wel hoogtepunten") ▪ punt voor rust en meditatie ▪ bezinning 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ harde banken ▪ kleine club die het overeind moet houden ("het wordt ook wel moeilijker om het overeind te houden. Er zit een harde kern, die steeds grijszener wordt en als er een stoel leeg valt, blijft die ook leeg. Daar zit een punt van zorg") ▪ weinig ambtsdragers ▪ weinig jeugd ▪ negatief verleden met de standen in de kerk: de boeren zaten voorin, de gewone man achterin ▪ eenrichtingsverkeer (men hoort dat vooral van de jeugd, maar heeft het zelf ook wel wat)

De deelnemers geven aan dat het een stuk eenvoudiger is om positieve dingen te zeggen, dan om negatieve dingen. Men kan eigenlijk geen dingen noemen die mensen storen binnen de kerk, of waarvan men vindt dat de kerk dat fout doet.

1.3 Gewenste inhoud van het kerkblad

Het kerkblad van A verschijnt eens in de zes weken. Alle aanwezigen lezen het kerkblad; het wordt door eigen bezorgers bezorgd. Als de deelnemers het blad ontvangen bladeren de meesten het door en zoeken gelijk naar vaste rubrieken. Een aantal leest van begin tot eind. Een van de aanwezigen schrijft sommige dingen in zijn agenda. Anderen doen dat ook wel, want "die agendarubriek is interessant."

Men vindt het interessant om van de andere kerken in de omgeving te lezen. Artikelen of stukjes van of vanuit de landelijke kerk, vindt men niet zo veel aan. Het gaat dan om stukjes die overgenomen zijn uit landelijke bladen of folders. "Ik sla dat over, het is wat ver van mijn bed" zegt een van de aanwezigen. "Dingen uit je eigen dorp houden je bezig, ziekte overlijden en zo. Ook over de gebouwen en het onderhoud daaraan. Je weet dan wat er in de gemeente, en in en om de kerk speelt. Echt dat alledaagse boeit me."

Op de vraag wat in een kerkblad hoort te staan, wordt geantwoord:

- Stukjes van de dominee, over wat er behandeld gaat worden in de kerk, een gedichtje, of meditatie, een beetje actualiteit of iets van haar studieverlof, enz.;
- Pastoralia;
- Welke dominees voorgaan en samenstelling van de kerkenraad;
- Adressen en telefoonnummers van kerkenraadsleden en kosters;
- Nieuws over de kinderkerk;
- Bestemming speciale collectes.

Pastoralia mogen wel uitgebreider, wordt gezegd. Soms hoor je pas achteraf dat iemand ernstig ziek is (geweest) zegt iemand; dat zou er daarom vaker in moeten. In andere kerkbladen staat dat ook wel, zegt een vrouw. “Ja”, pareert een ander, “in ons kerkblad heeft het ook wel gestaan, maar er kwamen klachten over. Soms wilde mensen niet dat het in het kerkblad zou staan, en daarom is men daarmee gestopt.”

Een speciale kinderpagina, of jeugdpagina staat niet in en het huidige blad en dat hoeft ook niet voor de meesten. Volgens anderen zou het juist leuk kunnen zijn. Een puzzel erin is bladvulling, het heeft niets met kerk of godsdienst te maken, dus laat er maar uit. Heel soms staat een kleurplaat in het kerkblad om het boekje vol te maken. Dat mag af en toe wel.

De houding naar het landelijke kerknieuws is ambivalent. Enerzijds geeft men aan dat het er niet in hoeft, het is een ver van mijn bed, de activiteiten zijn soms buiten de regio, of worden te laat aangegeven (dit hangt samen met de verschijningsfrequentie van het blad). Anderzijds vindt men dat er toch landelijk kerknieuws in het kerkblad hoort. Iemand merkt op dat die landelijke stukjes ook een praktische functie hebben. Het blad is zo gemaakt dat het aantal pagina's altijd veelvoud van vier moeten zijn. Als er dan ruimte over is, kun je dan dat nieuws erin zetten.

Men kan zich het laatste, meest recente kerkelijke nieuws niet herinneren. Ten tijde van het onderzoek was besloten dat het aantal regionale dienstencentra zal worden teruggebracht. Men kan zich niet herinneren of dat in het blad heeft gestaan. “Maar”, zo zegt iemand, “voor mij als (ex-) kerkenraadslid is het wel interessant. Ik betwijfel echter of doorsnee gemeenteleden dat zouden lezen. Voor ik in de kerkenraad kwam, zou ik dat overslaan.”

De nota *Leren leven van de verwondering*, het visiedocument van de Protestantse Kerk, kent men niet. Op de vraag of het verschijnen van dit visiedocument interessant nieuws is, wordt aarzelend gereageerd: “Alleen als het kort verwoord is, en geen langgerekt artikel.”

Nieuws uit de classis is wel wat interessanter, maar als het over dat visiedocument gaat, dan “sla ik het gelijk over. Die taal is voor mij veel te hoogdravend”, zegt iemand.

Nieuws over de Wereldraad van Kerken, bijvoorbeeld het document van Accra, is misschien wel interessant, “maar ons kerkblad is echt een plaatselijk blaadje, daarin verwacht je de dingen die in je eigen dorp spelen” zegt een van de deelnemers. Dingen van buiten het dorp zouden in andere bladen moeten staan.

1.4 Beoordeling van het eigen kerkblad in detail

Een aantal nummers van het eigen kerkblad worden nader doorgewerkt in tweetallen. Men wordt gevraagd in het nummer groene, rode of geel/oranje post-it blaadjes te plakken bij zaken die men positief, resp. negatief of ambivalent waardeert. Op de blaadjes kan een korte toelichting worden geschreven.

Er wordt een voorbeeld genoemd aan de hand van een exemplaar zonder nietje. Gelijk zegt een van de aanwezigen dat dit niet kan kloppen: “Wij drukken ze zelf en in elk exemplaar slaan we een nietje, dus het bestaat niet (hij slaat met de vuist op tafel) dat er exemplaren zonder nietjes de deur uit gaan.” Het nietje bleek door de consultant verwijderd te zijn in verband met kopiëren. Gert de Jong onderstreept aan de hand van dit punt dat het er niet om gaat mensen persoonlijk te bekritisieren, maar met het oog op dit onderzoek moeten we nu wel kritisch zijn. (Het is maar de vraag in hoeverre men dit ook werkelijk heeft gedaan.)

Het eerste duo heeft alleen maar groene stickers geplakt, één gelijk al op de kaft, om aan te geven dat het geheel goed is. “We doen het allemaal zelf, dat kerkblad maken. En ik vind het al geweldig en mooi. Daar ben ik allemaal voor. Alles wat ik zo zie en wat gemaakt wordt, vind ik prachtig. Het is soms misschien een beetje wazig of wat ook maar, maar daar gaat het niet om. Ik vind het goed!” “De dominee heeft een goed en betrokken voorwoord”, zegt iemand. Een ander duo heeft een rode sticker bij het stukje van de dominee. “Je hoort wel eens van gemeenteleden dat men zich er wel eens aan stoort dat ze (de dominee) te vaak over de landbouw schrijft. We zijn tenslotte de kerk en het mag ook best wel eens genoemd worden, maar nu is het wel heel erg vaak. Vooral ten tijde van de mond- en klauwzeercrisis en zo. En de mensen zeggen dan: ‘we weten het en we weten dat het allemaal heel erg is’, maar je zag het overal en dan komt het ook nog in de kerk. Het was alleen maar dat.”

Dat herkennen sommigen wel, ze horen die geluiden ook wel, maar zeggen zich daar zelf niet aan te storen. De dominee kan heel goed schrijven en je mag best opkomen voor boeren die het moeilijk hebben. Daarbij komt dat de landbouwthematiek haar bijzondere aandacht heeft.

Zo heeft iedere dominee dingen die hun interesse heeft. De vorige schreef graag over Israël.

Als mensen zich eraan storen, zouden ze dat tegen de dominee moeten zeggen. Maar dat gebeurt niet, werpt iemand tegen, en dus slaan ze de artikelen over. Er is op zich niets mis om over de landbouw te schrijven, maar je moet dat dan veralgemeniseren. Naast de agrariërs zijn er wel andere zaken die interessant zijn en niet alleen boeren hebben het moeilijk. Op de vraag of die stukjes dan maar niet meer moeten verschijnen wordt een luid nee geuit. “De dominee doet het best goed.”

Bij de in memoriams heeft een duo een groene sticker.

Een duo heeft een rode sticker op de kaft, omdat de kaft telkens een andere kleur heeft. Dat hoeft van hen niet. De dorpskrant heeft altijd een gele voorkant, en dat is dan gelijk herkenbaar. Het kerkblad zou zo ook herkenbaarder kunnen zijn door een vaste kleur.

Er staan stukjes in over liturgisch bloemschikken en dat vindt men mooi. Ook het maken van een zendingskalender, vindt men mooi.

Een ander duo heeft ook alleen maar groen. Alleen merken ze wel op dat er een rode of gele sticker had kunnen zitten bij de stukjes met landelijk nieuws achter in het blad (maar de tijd was om). “Maar het is niet zo dat we alle stukjes negatief vinden, soms is het ook wel interessant, maar het is net waar je belangstelling ligt.”

Verdere inventarisatie op grond van de ingeplakte blaadjes:

duo 1

Groen: gedicht vooraan; dominee schrijft altijd hele mooie stukjes; toelichting bij paasdienst; geboorten vermelden en overledenen herdenken.

duo 2

Groen: gedicht voorin; kinderkerk; kerkelijke adressen; opmaak.

Rood: te groot, wel overzichtelijk; voorkant zou uniform moeten (voor herkenbaarheid).

duo 3

Groen: wij vinden het meestal mooie stukjes; de dominee kan goed schrijven; stukjes in kerkblad spreken erg aan; het hoort er allemaal in; mooie actuele gedichten.

Rood: slecht gedrukt (wordt aangewerkt); gaat te vaak over de landbouw (“Gehoord van derden”)

Hierna wordt in meer algemene termen over de inhoud gesproken. De groep is unaniem dat het een mooi kerkblad is. Over de kleur van de voorkant is dan nog wel discussie, maar verder is het mooi. Ook is er wel eens gesproken over de vraag of er een inhoudsopgave in het kerkblad zou moeten, maar besloten is dat dit niet hoeft. “Dat vonden we niet nodig, want je weet gewoon hoe dat is opgebouwd: eerst komt dit en dan komt dat. Er zit gewoon een vaste lijn in.”

Wordt het daarmee geen blad voor alleen ingewijden? En is het dan wel toegankelijk genoeg voor mensen die het niet altijd lezen. “Ja” zegt iemand, “het wordt ook wel door anderen gelezen. Als we bijvoorbeeld wel eens kerkbladen over hebben, vraag ik wel eens aan katholieken of ze er nog een paar willen. En dan zeggen ze ‘Graag, want er staan altijd zulke mooie stukjes in’. En we leggen ze bij de tandarts en bij de dokter.”

Maar ook als je vreemd bent is het een overzichtelijk blad, zeggen de informanten.

Toch zou het wel anders kunnen, merkt iemand op. Nu staan de in memoriams bij elkaar, ongeacht van welke gemeente men is. Zoiets zou met andere stukjes ook kunnen: nieuws over diaconie zou geclusterd kunnen worden en nieuws over gebouwen. Dan zou het landelijke nieuws meer thematisch kunnen worden ondergebracht, in plaats van op de pagina’s achterin.

Het blad is goed leesbaar, plezierige stijl, de creativiteit is ook goed, want er staan soms leuke plaatjes in.

1.5 Redactie

Er worden tweetallen gemaakt en aan tweetallen worden kerkbladen uit andere gemeenten gegeven. De vraag is om die kerkbladen te beoordelen op uiterlijk, opmaak, overzichtelijkheid en leesbaarheid. Vervolgens wordt – bij wijze van werkvorm – gevraagd welke kenmerken van deze andere kerkbladen het overnemen waard zouden zijn¹. Per kerkblad worden opmerkingen verzameld.

¹ Letterlijk: Ik heb nog een tweede opdracht. Daarin vraag ik u het volgende voor te stellen. U zit in de redactie van het kerkblad. Nu komt er iemand anders uit de gemeente bij u als redactie langs. Die was onlangs bij zijn zwager op bezoek en daar zag hij het kerkblad van zijn zwager. Hij mocht zelfs een paar exemplaren meenemen. Dat gemeentelid vond dat kerkblad van zijn zwager zo mooi, dat hij vond dat jullie als redactie ook maar zulke kerkbladen moeten maken.

Ook nu wil ik jullie weer vragen in tweetallen (maar andere) zo’n kerkblad te bekijken. Wat vinden jullie van dit kerkblad? Wat vinden jullie van: uiterlijk; opmaak; overzichtelijkheid; leesbaarheid; Hoe denken jullie over advertenties in het kerkblad?

Na een korte kennismaking met de bladen wordt de vraag aangevuld met: Bespreek het samen en vertel dan aan elkaar wat jullie mooi aan dat andere blad vinden en wat volgens jullie in aanmerking zou komen om op te nemen in jullie eigen kerkblad.

1.5.1 *Hilversum*

Het kerkblad voor Hilversum heeft een groot formaat, duidelijk lettertype, alleen zwart-wit (daardoor wat sombertjes), er wordt veel gewerkt met foto's, en dat maakt het wel levendiger en prikkelt de nieuwsgierigheid.

Er staan ook collecteopbrengsten per keer in (dus van alle opbrengsten), "dat zouden wij dan niet willen."

Opvallend is het genoemde grote formaat en dat maakt dat het blad lastig open-slaat. Ook zit er een los vel in; dat valt eruit als je het blad open slaat.

Positief vindt men dat er een pagina met advertenties in staat. Daarmee kunnen de kosten worden gedrukt. Juist als het plaatselijk is, 'pakt dat misschien wel'. De foto's vindt men heel positief. Dat prikkelt de nieuwsgierigheid, je ziet mogelijk bekende, het gezicht van de dominee is herkenbaar of je wil wel eens lezen welk verhaal er bij een foto hoort.

Reacties van de andere deelnemers:

Advertenties: nee, want als het niet hoeft, moet je dat niet doen. Een aantal is daar niet tegen. Als men het gewend is, stoort het niet meer. Maar zegt iemand: "Als er advertenties komen wordt het blad dikker en de productie lastiger."

Foto's: dat vinden sommigen wel mooi, dat maakt het leesbaarder. Dat stelt wel eisen aan de druk kwaliteit. Dus foto's betekent een ander productieproces en dan kun je het niet (of lastiger) zelf maken.

1.5.2 *Kerk in de stad, Protestantse gemeente Utrecht.*

Beetje krantachtig. We dachten dan ook "weer een advertentieblaadje erbij. Het gaat dan ook zo met de oude kranten mee. Voor een kerkblad vind ik dit niet goed."

Positief zijn hier ook weer de foto's. Eveneens wordt gezegd dat het er professioneel uitziet, maar daarmee wordt het minder een blad van jezelf. Ook vindt men dat dit meer past bij een stad dan een dorp.

Een ander positief punt is dat dit blad eens in de veertien dagen uitkomt en dan kun je dichterbij de actualiteit zitten. Het blad is ook overzichtelijk, b.v. het overzicht van alle kerkdiensten in de stad.

1.5.3 *Samen op Weg kerkblad Zeeland*

Het blad kost €38,50 per jaar en dat vindt men heel duur, terwijl in A slechts om een vrijwillige bijdrage wordt gevraagd. Er staat een mooi overzicht in van de kerkdiensten, maar verder kan men er echt geen positieve zaken in zien.

1.5.4 *Kerkblad Goes*

Dat is een heel deftig blad, waarschijnlijk het duurste dat wordt getoond, merkt het tweetal op. Het is keurig, maar eigenlijk te mooi. “Het lijkt een beetje op de *Open Deur*, dat is heel professioneel. Tegelijk schept dat afstand. De foto’s zijn niet persoonlijk of uit de eigen gemeente, dat is dan weer minder pakkend.” Er worden eigenlijk weinige positieve reacties gegeven. Op de valreep vond men nog dat het overzichtelijk was, want het blad is voor drie kerkelijke gemeente en dat is mooi overzichtelijk gepresenteerd.

De consulent meldt dat dit blad een keer per jaar huis aan huis wordt verspreid. Wat vinden de aanwezigen ervan om hun kerkblad huis aan huis te verspreiden. In eerste instantie lijkt het een goed plan: “Het zou niet verkeerd zijn.” Zo’n actie zou in samenspraak moeten met de r.-k. parochie, want anders breng je het blad ook bij katholieken en dat lijkt dan concurrentie of provoceren. Mogelijk moet je naar een samenwerkingsverband in een eenmalige uitgave werken. Over het geheel genomen is er wel wat voor te zeggen, maar dan wel samen met de parochie.

1.5.5 *Samenvattend*

Het blijkt lastig te zijn om opmerkingen te maken over de andere kerkbladen zonder daarbij het eigen kerkblad bij te betrekken. Als positieve zaken uit andere kerkbladen worden opgemerkt wordt dit al snel gekoppeld aan opmerkingen als ‘dat hebben wij ook’ of ‘dat zou hier niet passen’. Negatieve opmerkingen worden snel gekoppeld aan positieve opmerkingen over het eigen kerkblad, waarbij iemand zegt: “Wij hebben in ons kerkblad alles al voor elkaar, dat kan niet beter.”

Afsluitend wordt gevraagd of men nu in andere kerkbladen dingen heeft gezien die men in het eigen kerkblad zou willen opnemen, ervan uitgaande dat men de middelen heeft. Eén deelnemer merkt op dat het blad wel kan worden opgeleukt, met b.v. foto’s en op ander papier, eventueel dan met advertenties. Een ander zegt erg gehecht te zijn aan haar eigen blad. Als het echt anders moet dan zou het wel kunnen zoals in Hilversum, maar een krant moet het echt niet worden. Eventueel mag het eigen kerkblad iets vaker komen. Veel willen het eigen kerkblad houden zoals het is. “Ik geloof niet dat het meer gelezen wordt als je die veranderingen doorvoert.”

Iemand merkt op: “Het is allemaal vrijwilligerswerk en als het anders moet, wordt het allemaal veel duurder. Met vrijwilligers blijft het allemaal veel goedkoper, terwijl het evengoed een goed kerkblad is.” Een ander pareert: “Ik wil daar wel bij zeggen dat de doelstelling is dat het blad gelezen wordt. Het kan dus

nooit zo zijn dat de doelstelling is dat we met beperkte middelen een blad maken dat in een keer bij het oud papier verdwijnt. We moeten wel iets maken dat de mensen pakken en willen lezen.”

Vooralsnog lijkt dat voor de groep te betekenen dat het blad kan blijven zoals het is, want “we hebben alles voor elkaar.”

2 Gesprek kerkelijken in B.

Vooraf wordt het doel en de procedure van de avond verteld en vindt een korte voorstelronde plaats. Anonimiteit wordt beloofd.

2.1 Deelnemers

Aan het gesprek namen 12 deelnemers deel. Hieronder worden ze kort aangeduid. Eén van hen moet het gesprek na een half uur verlaten, een ander een kwartier voor tijd.

tabel 3 Deelnemers aan de focusgroep

<i>aanduiding</i>	<i>leeftijd</i>
man 1	73
man 2	80
man 3	50
vrouw 1	?
vrouw 2	65
man 4	69
man 5	62
vrouw 3	69
man 6	71
vrouw 4	82
vrouw 5	72
man A	als toehoorder aanwezig

Vrijwel iedereen woont al lange tijd in B. Eén van de aanwezigen is geen lid van de plaatselijke Protestantse Gemeente, maar lid van een Lutherse Gemeente.

2.2 Mening over de kerk

Allereerst worden positieve en negatieve associaties bij de kerk verzameld. De reacties worden in een schema samengevat.

tabel 4 Positieve en negatieve associaties bij de kerk

positief	negatief
<ul style="list-style-type: none"> ▪ gemeenschapsgevoel/ bij elkaar komen ▪ sterke band ▪ samen één zijn ▪ omzien naar elkaar ▪ meedoen ▪ goed koor ▪ enthousiasme ▪ Gemeente van Christus ▪ verkondiging van het Woord van God ▪ geloofsbelevens ("ik kan God loven en prijzen") ▪ religiositeit ▪ de kerk helpt je na te denken ▪ je gaat met huiswerk naar huis (sluit aan bij 'nadenken') ▪ kerk geeft vertrouwen ▪ in de kerk voel ik me thuis ▪ rustpunt ▪ vertrouwen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ de gemeente is vacant ▪ dominees doen te weinig aan persoonlijk pastoraat ▪ te weinig Evangelie ▪ wordt niet meer uit de Tien Geboden gelezen ▪ het gaat te veel om geld ▪ te veel naar binnen gericht en de plaatselijke kerk heeft te zeer een gesloten karakter ▪ bestuursperikelen (ruzie in de kerk) ▪ strijd om gelijk tussen diverse groepen en richtingen ▪ sommigen hebben geen geld over voor de kerk, maar blijven toch lid (b.v. met het oog op de begrafenis) ▪ autoriteitsgedachte (binnen de landelijke kerk) ▪ regentenkerk ▪ de top van de PKN kan niet met geld omgaan

Geconstateerd wordt door de informanten dat het een stuk eenvoudiger blijkt om positieve dingen te zeggen, dan om negatieve dingen.

Ter toelichting op enkele trefwoorden:

In de verkondiging hoor je iets dat de moeite waard is, het Woord van God is een leidraad voor het leven. Maar ook wordt opgemerkt dat de verkondiging te weinig evangelie geeft, "het is nu meer een humanistisch verhaal, als ik het even zwart-wit zeg".

God loven en prijzen is de essentie van het kerkzijn. Religiositeit hoort daarbij.

Bij omzien hoort ook diaconie.

Dat de kerk te veel naar binnen is gericht, betekent dat het te veel gaat om de vraag hoe blijven wij draaiend en 'dat we het maar goed hebben met elkaar'. "Daar moet je het wel over hebben, maar nu gebeurt dat te veel."

Bij 'Sommigen hebben geen geld over...': Sommige mensen geven echt heel weinig (drie gulden (€1,36), men doet dat om toch een plaatsje in de kerk te

houden met het oog op de begrafenis “Ik heb er moeite mee dat die mensen in de kerk blijven.” Daarbij gaat het niet om de mensen die hun bijdragen niet *kunnen* betalen, maar de mensen die niet meer *willen* betalen. Het gaat om mensen die niet betrokken zijn bij de gemeente, maar wel bij de kerk blijven. Terwijl voor hen toch afdracht aan de landelijke kerk moet worden betaald.

In plaats van het persoonlijke pastoraat wordt in deze onderzoeksgemeente veel met groothuisbezoek gewerkt. Dat is een vorm die vrouw 1 niet past. “Mensen praten in de groep namelijk niet gemakkelijk over bijvoorbeeld hun financiële nood. Daarom is één op één pastoraat van belang.” Dominees hebben daarin een belangrijke taak.

De genoemde autoriteitsgedachte brengt een zeker elitair karakter van de kerk met zich mee.

2.3 Gewenste inhoud van het kerkblad

De meeste aanwezigen lezen het kerkblad met interesse. Men kijkt bijvoorbeeld naar het preekrooster. Er zijn er ook die aan het begin van het blad beginnen en doorlezen tot het eind. Familieberichten en de ‘kerkelijke burgerlijke stand’ leest men ook graag (als het erin staat).

Onderstaand lijstje geeft weer wat volgens de deelnemers in het kerkblad hoort te staan:

- het rooster van voorgangers en diensten;
- wijknieuws;
- jongerenrubriek (deze moet wat speels zijn);
- financiële verantwoording, collecterooster en stand van zaken rond inkomsten en uitgaven;
- activiteiten;
- ingezonden brieven;
- meditatie van de predikant (“Maar dan moet het wel een echte meditatie zijn, nu is het vaak te lang en te filosofisch”);
- ‘burgerlijke stand’ van de kerk (“Ik ben verhuisd en kon mijn verhuisbericht bijna niet gepubliceerd krijgen in het kerkblad”).

Niet iedereen deelt de wens van ingezonden brieven in het kerkblad. Een van de aanwezigen zegt: “Vaak wordt zo’n discussie geopend, maar stopt dan weer, zonder dat je het idee hebt dat de discussie is afgerond. En soms zijn de mensen die ingezonden brieven sturen, niet zulke leuke mensen.”

Daarnaast geldt dat je niet weet wat je overhoop haalt en waar je ruimte aan geeft, als je het blad openstelt voor ingezonden brieven. Hierbij merkt een ander op dat een duidelijk redactiebeleid behulpzaam kan zijn.

Recensies van net uitgekomen boeken op het gebied van kerk stellen sommige mensen ook op prijs, voor anderen geldt dat dit niet in het plaatselijke kerkblad hoort. Zoiets kun je beter in *Trouw*, *Centraal Weekblad*, of zoiets lezen.

In hoeverre moeten de genoemde positieve punten (voorgaande paragraaf) nu terugkomen in het kerkblad? Dat gaat voor de meesten maar in heel beperkte zin op. Het kerkblad is allereerst een informatieblad. “Het moet zakelijk blijven.” Er moet in staan wat er in de kerk speelt en wat er staat te gebeuren. Nu geldt al dat er te veel in staat, het blad is eigenlijk al te dik en daardoor minder bruikbaar. Je moet dus voorkomen dat het een allegaartje wordt.

2.4 Beoordeling van het eigen kerkblad in detail

Vervolgens wordt een aantal nummers van het kerkblad uit de eigen gemeente meer gedetailleerd beoordeeld. Daarvoor worden tweetallen gemaakt, waarbij ieder tweetal een kerkblad ter beoordeling krijgt. De beoordeling vindt plaats door groene (voor positieve), rode (voor negatieve) of gele (voor ambivalente) memoblaadjes te plaatsen met opmerkingen. Nadat de bladen (deels) zijn beoordeeld, vindt een inventarisatie van het gevondene plaats.

Het volgende werd opgemerkt:

Artikel op de voorpagina is te lang, soms ook te filosofisch, soms te veel. Anderen geven aan dat niet elk hoofdartikel interessant is, maar het nummer dat men moest beoordelen, heeft nu net wel een interessante opening. Anderen geven aan dat ieder hoofdartikel tot nadenken stemt; of je het er nu mee eens bent of niet. Ook artikelen binnen in het blad worden soms als ‘te lang’ aangeduid b.v. een artikel over een bezoek aan een abdij met een aantal gemeenteleden. “Te veel van een te kleine groep” schrijft een ander hierover. Bij één van de wijkberichten wordt opgemerkt dat een van de wijkkerken doorgaans te lange berichten heeft. Het Kerkblad zou dunner moeten, maar in de praktijk wordt het blad juist steeds dikker.

Berichten van het ouderenpastoraat zijn goed, dat geeft je de mogelijkheid om mee te leven. Ook berichten van zending en diaconaat zijn aanbevolen. Een ander merkt echter op dat de stukjes ook te lang kunnen zijn. “Iets te veel informatie”.

Men stelt het op prijs dat er achtergrondinformatie wordt gegeven van gastpredikanten. Voor de eigen predikanten is dat niet nodig, maar bij gastpredikanten krijg je daardoor wat meer informatie. In een aantal gevallen hebben deze stukjes een grijze achtergrond; daarvan merkt iemand op dat dit niet makkelijk leest.

Een aantal keer wordt opgemerkt dat er te veel aandacht aan het afscheid van een van de wijkpredikanten wordt besteed. Een ander duo geeft aan het niet eens te zijn met een artikel van een predikant.

2.5 Redactie

Er worden tweetallen gemaakt en aan tweetallen worden kerkbladen uit andere gemeenten gegeven. De vraag is om die kerkbladen te beoordelen op uiterlijk, opmaak, overzichtelijkheid en leesbaarheid. Vervolgens wordt – bij wijze van werkvorm – gevraagd welke kenmerken van deze andere kerkbladen het overnemen waard zou zijn. Per kerkblad worden opmerkingen verzameld.

2.5.1 *Impressies van de kerken*

Allereerst wordt de duo's gevraagd in algemene termen de gemeente van het kerkblad te typeren: welk beeld van de kerk roept dit betreffende kerkblad op.

Zeeuw Vlaanderen:

“Vreselijk blad”. Het zijn vrij traditionele kerken, waarschijnlijk. Het is een blad voor meerdere kerken, “van allemaal staat er wat in en dat leest dus geen hond.”

Hilversum

Dit ziet eruit als het plaatselijke huis-aan-huisblad. “Het zal net zo'n kerk zijn als hier, waar ze ook hun best doen, maar uit het kerkblad blijkt dat niet.”

Blijkt dan dat uit eigen kerkblad deze kerk haar best doet? Ja zeker, er gebeurt in B veel en dat kun je zien!

Goes

Dit blad heeft veel kleuren en foto's. Het is eigenlijk een mislukt glossy blad. Ze willen modern zijn, maar dat lukt niet. Het is voor glossy niet glossy genoeg, en voor een kerkblad is het te kleurig. Het moet wel een rijke gemeente zijn. Het heeft 21 pagina's maar verschijnt dan ook maar één keer in de maand. “Wat een duurte!” “Het lijkt wel een ANWB gids”, merken twee mensen spontaan op.

Utrecht Kerk in de stad

Het beeld van de kerk is er niet zo uit te halen. Het geeft de indruk van een soort huis-aan-huisblad. “Dat spreekt mij niet aan als kerkblad”, zegt iemand. Het blad bevat erg veel advertenties.

Aalten en Bredervoort

Prettig formaat, mooie kleurtje, een beetje behoudende gemeente gezien de titels van de artikelen, maar ze zitten ook goed bij kas (“maar behoudend zijn en goed bij kas zitten gaat ook vaak samen, natuurlijk, dat is al lang bekend”). Dit lijkt echt een leuke kerk.

2.5.2 Suggesties voor het eigen kerkblad

“Als ik het met ons blad vergelijk doen wij het zo gek nog niet. Ik leg mijn eigen kerkblad niet zo gauw tussen bladen en oude kranten”, zegt een van de aanwezigen op de vraag wat nu het overnemen waard is. Op de vraag of je dus kunt stellen dat geen kerkblad zo goed is als het eigen kerkblad, wil men echter niet bevestigend antwoorden. Maar veranderingen op grond van wat men bij andere bladen ziet, worden slechts sporadisch voorgesteld.

Eén groep zegt: “Wij gaan niets veranderen aan ons eigen kerkblad, op z’n hoogst gaan we nog strenger worden dat er geen boekrecensies inkomen. Dat zien we in andere kerkbladen, maar dat is niet nodig. Dat lees je maar in *Trouw*”.

Een ander duo merkt op: “Nee, vergeleken met het blad dat we zagen, doen we geen suggesties voor verandering van ons eigen blad.”

“Ik vond heel positief in dit blad dat er een bijbelleesrooster in staat. Dat betekent wel dat er weer wat bij komt en dat zou eigenlijk niet de bedoeling zijn. Maar het is natuurlijk wel goed dat er zo’n rooster in staat. Dat heeft niet iedereen thuis en om het Bijbellezen onder de aandacht te brengen is altijd positief”, zegt een van de informanten.

Zou het krantenformaat, zoals *Kerk in de Stad* uit Utrecht dat heeft beter zijn? Van dat blad wordt opgemerkt dat er in ieder geval uit blijkt dat er veel werk in zit. Maar “eigenlijk zouden we niet veel willen veranderen, dat hoeft toch niet.”

Het duo dat het kerkblad *Kerkvenster* uit Aalten en Bredevoort beoordeeld, is daar positief over. “Als we zouden kunnen veranderen willen we graag die kleur. Het is niet glossy, want het is niet glimmend. Er staan ook veel overzichtelijke kopjes in, en het kerkblad bevat een ‘burgerlijke stand’ van de kerk.” Aardig van

dit blad is ook dat de jeugdpagina op de achterkant staat en dat je het blad ervoor om moet draaien.

Over advertenties merkt men op dat het er niet te veel moeten zijn, want dat stoort bij het lezen.

Er wordt nog even ingezoomd op het eigen kerkblad, bij wijze van nadere verkenning. De laatste tijd schrijft de kerkenraad wat vaker over het plaatselijke kerkelijke beleid. Moet dat in het kerkblad?

Sommigen merken op dat het er te weinig in staat. En zulk nieuws hoort er zeker in te staan, want daar is een kerkblad voor. Het moet er dan wel eerlijk in staan en in alle openheid.

In een van de onderzochte nummers staat een artikelletje over een vluchteling. De thematiek heeft duidelijke politieke connotaties², moeten dit soort stukjes in het kerkblad? Daarnaast is het thema asielzoekers een thema dat veel kerken bezig houdt. Moeten zulke stukjes nu in het kerkblad?

De meesten vinden wel. “O, dat is een prachtig verhaal”, roept iemand. Een ander heeft aarzelingen. “Je weet helemaal niet wat voor iemand dat is. Je weet ook niet of het een christen is, of niet. Het stukje is ongenueanceerd.” “Het doet er niet toe of die vluchteling christen is”, zegt een ander. “Het gaat over mensen en daarom past het daar in het kerkblad.” Een ander merkt op: “Er wordt geen steunbetuiging gevraagd, maar een rapportage over hoe wij met een mens omgaan. En vanuit die optiek hoort het wel in het blad.”

Gert de Jong sluit het gesprek, dankt iedereen hartelijk voor de bijdrage. De vergoedingen worden uitgedeeld en toegezegd wordt dat het verslag aan de contactpersoon zal worden gestuurd. Hij kan het dan onder de mensen die bij het gesprek aanwezig waren verspreiden.

(Bij het vertrek wisselt de groep kerkelijken met de groep niet-kerkelijken. Eén van de kerkelijke zegt nog (vrij hard) als ze de volgende groep ziet verschijnen: “Daar heb je de ongelovigen” In die groep komt iemand daar later op terug.)

² Op wat gechargeerde/ludieke wijze wordt geschetst hoe – volgens de schrijver – met vluchtelingen in Nederland wordt omgegaan. Hij vergelijkt de uitzetting van een bepaalde vluchteling met het op de ebstroom op een vlotje de haven van Rotterdam uit laten drijven, in de hoop dat die vluchteling ooit wel eens ergens (goed) zal terecht komen.

3 Gesprek randkerkelijken en niet kerkelijken in A.

Vooraf wordt het doel en de procedure van de avond verteld en vindt een korte voorstelronde plaats. Anonimiteit wordt beloofd.

3.1 Deelnemers

Aan het gesprek namen negen deelnemers mee. Hieronder worden ze kort aangeduid.

tabel 5 Deelnemers aan de focusgroep

	geboortejaar	kerklid?	kerkgang
vrouw 1	1944	geen	nooit
man 2	1948	geen	
vrouw 3	1938	geen (atheïst)	nooit
man 4	1952	wel	vrijwel niet
man 5	1978	geen	
vrouw 6	1942	r.-k.	vrijwel nooit
vrouw 7	1930	wel	nooit
vrouw 8	1939	r.-k.	vrijwel niet
man 9	1932	geen	nooit

Alle deelnemers wonen al geruime tijd in de omgeving, sommigen van geboorte, andere nadat ze jaren geleden naar deze omgeving verhuisd zijn. Als toehoorder is Burret Olde, consulent vanuit de PKN, aanwezig.

3.2 Mening over de kerk

Allereerst worden positieve en negatieve associaties bij de kerk verzameld. De reacties worden in een schema samengevat.

tabel 6 Positieve en negatieve associaties bij de kerk

<i>Positief</i>	<i>Negatief</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rustpunt ▪ Inspiratie (mensen doen inspiratie op in de kerk) ▪ Binding (de kerk betekent wat voor de binding in de samenleving en daarom wil man 9 zich ook wel voor de kerk inzetten. Maar hij is geen lid, komt er nooit.) ▪ De kerk geeft aan heel veel mensen steun ▪ Opvoeding 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hel en verdoemenis (“Ik kwam als kind wel in de kerk, maar ik vond het er altijd angstig, door wat de dominee zei.”) ▪ Angst ▪ Ouderwets (Iemand merkt op dat de kerk wel wat aan het moderniseren is en nu zaken bespreekbaar zijn, die dat vroeger absoluut niet waren) ▪ Saai (zowel de teksten als sommige gebouwen – “dit gebouw is foeilelijk” zegt een deelnemer – de verhalen die ze vertellen zijn stoffig en oud) ▪ Denken in groepen (Van vroeger herinnert iemand zich dat er binnen kerken sterk onderscheid werd gemaakt: katholieken mochten b.v. niet met niet-katholieken spelen) ▪ De oorlog in de wereld is (mede) door de kerk gekomen. (Niet zo zeer door het geloof, maar wel door de kerk: die verdeelt meer dan ze samenbrengt. Dat was vroeger zo, maar nu nog. Dit staat overigens haaks op het samenbindende, maar dat gebeurt op plaatselijk niveau. Op wereldschaal zorgt de kerk meer voor verdeeldheid en oorlog) ▪ Macht (De kerk dicht zich veel macht toe, terwijl ze het in de nederigheid zou moeten zoeken.) ▪ De Paus roept veel negatieve associaties, hij is een van de mede oorzaken van de AIDS-epidemie. ▪ De kerk stelt ook wetten die mensen niet tot hun recht laten komen ▪ De kerk wekt de indruk dat ze ‘het enige ware geloof’ prediken

Het lijkt voor de informanten eenvoudiger om negatieve zaken te noemen, in ieder geval wordt daar makkelijker over gepraat; volgens een aantal deelnemers is het allebei even makkelijk.

3.3 Godsdienst in de media

Ziet men wel eens levensbeschouwelijke, christelijke of kerkelijke programma's? Als eerste wordt EO genoemd, daarna vrij snel *Rondom 10*. Dat programma wordt op prijs gesteld vanwege de discussie. Iemand merkt op dat bij Knevel het gesprek aanvankelijk interessant begint, maar al snel bij God terecht komt en dat Knevel drammerig is.

Men heeft wel positieve dingen van de kerk gezien, met name wordt de uitvaart van prins Claus en andere leden van het Koninklijk Huis genoemd. Die predikanten doen dat erg mooi. "Maar", zegt iemand, "die begrafeningen en trouwerijen zijn met zo veel pracht en praal opgezet, daar kunnen plaatselijke kerken nooit aan voldoen." Een ander vindt het een 'geregisseerde schijnvertoning'. Wat wel mooi is, is als het persoonlijke ter sprake komt. In de kerkdiensten zoals men die kent, wordt men niet geraakt. "Ik moet hard op bidden en heel veel zingen en dat spreekt me echt niet aan", zegt iemand. Volgens een ander is de predikant van de onderzoeksgemeente juist goed in staat om de dingen op toegankelijke wijze te vertellen. Dat neemt niet weg dat de vorm van de kerkdienst niet aanspreekt, hoe mooi de preek van de dominee ook is.

3.4 Dorpsbladen: een eerste impressie

Iedereen is nauw betrokken bij het reilen en zeilen in het dorp, zowel binnen de politiek als in verenigingen of in sociale en culturele zaken. De meeste zijn ook lid van verenigingen en doen daar aan mee, soms ook in het bestuur. "Vanzelf volg je dat". Andere zaken uit het dorp volgt men evengoed graag.

Vijf mensen ontvangen dorpsblad X, vier dorpsblad Y. Alle aanwezigen lezen het blad van hun eigen dorp. De meesten lezen ook nieuws van verenigingen waar ze zelf geen lid van zijn. Zo leest iemand de bridge berichten omdat hij iemand kent die bridget en een ander leest wie de misdienaartjes zijn.

Men leest de berichten zo graag omdat het 'toch iets uit het dorp is'. Daarom leest men ook wel voor wie misintenties worden gelezen. Tegelijk zegt iemand: "Ik zeg toch ook vaak als ik het uit heb, 'er staat weer niets nieuws in'." Een van de deelnemers geeft aan dat ze ook de advertenties doorleest.

Het uiterlijk vindt men mooi, keurig, prima, "voor het geld dat je er voor moet betalen (€11 per jaar) prima". Iemand vindt dat je er niet wat van kan zeggen, omdat het maken van het blad vrijwilligerswerk is. "Vrijwilligerswerk moet je nooit negatief aanvallen." Het wordt nog een keer duidelijk neer gezet dat het om constructieve, maar ook kritische opmerkingen mag gaan in dit onderzoek.

Iemand zegt dat de inhoudsopgave erg vol en ‘in elkaar gepropt’ is: “ik kan de verschillende verenigingen niet onderscheiden.”

Een paar mensen slaan de berichten over de kerk over. Iemand zegt: “Ik kijk in het blaadje uit nieuwsgierigheid, als dan de eerste regel al niet boeit, lees ik het niet. Dat gebeurt bij het kerknieuws vaak, maar ook bij andere berichten.”

3.5 Beoordeling

Vervolgens worden bladen uitgedeeld aan degene die dat betreffende blad ontvangen (dus mensen die X ontvangen, krijgen X, mensen die Y ontvangen, krijgen Y). Met stikers (groen, geel, rood) geeft men aan hoe men delen van de bladen waardeert.

Een inventarisatie leert dat men nieuws van de historie van het dorp positief waardeert. Ook betrokkenheid bij de vereniging waar men zelf lid van is. Men vindt het informatieve stukjes. Leuk is niet het juiste woord, wel informatief. Iemand heeft groene stikers bij kerknieuws geplakt, maar eigenlijk zou ze een groene stikker moeten plakken voor het hele blad, want het blad als geheel is goed. “De stukjes van de kerk vind ik goed, want het wordt door mensen gelezen. Ik lees het zelf niet, maar omdat anderen het lezen, is het goed.” Dat er advertenties in staan is ook goed, want anders kan het blad niet blijven bestaan.

De informatiepagina is echt nuttig. Soms wordt nieuws wel herhaald, maar dat is niet erg. Bij de algemene informatie staat de kerk niet, is dat niet gek? Nou nee, zegt iemand want er staan ook stukjes van de kerk in het blad en dan zou het dubbelop zijn.

Negatief scoort men de overzichtelijkheid: het is een brij van letters. X lijkt daarin overzichtelijker dan Y. Soms gaat het in het redactionele artikel over landelijke zaken (sport of politiek) en dat hoeft er niet. “Ik heb het idee dat ze dan geen raad weten wat ze moeten schrijven. Maar ik heb daar geen boodschap aan, het moet plaatselijk nieuws zijn.” Soms zijn stukjes te lang en te uitgebreid.

In algemene zin is het uiterlijk goed, de opmaak ook. De bladen zijn overzichtelijk, uitzonderingen daargelaten. Ze zijn leesbaar en ook de creativiteit is goed. Kortom: veel lof!

3.6 De kerk in het dorpsblad

Wat zou de kerk moeten schrijven om interessant of leuk te zijn? Een vrouw zegt het leuk te vinden om iets van de Bijbel te lezen. Dat heeft niets met geloof te maken, maar het is wel interessant. Wat de dominee schrijft is sowieso wel interessant.

Iemand zegt: “Het is interessant te weten wat de visie van de dominee is op maatschappelijke zaken en hoe die zaken zich verhouden tot de Bijbel.” Een tweede informant betwijfelt of dat wel in het dorpsblad moet: “Als ik wil weten hoe de kerk over iets denkt, ga ik wel naar de kerk.” “Ik vind dat er zat van de kerk in staat”, zegt een ander.

Iemand noemt dat het misschien interessant zou zijn als de kerk of de dominee zou ingaan om actuele zaken die met kerk en geloof te maken hebben, zoals de ontdekking van het Judas-evangelie, of iets over de Da Vinci Code. Dan niet alleen opiniërend maar ook informatief. Anderen geven aan dat het blad daar absoluut niet voor bedoeld is.

Soms gebeurt het dat de dominee schrijft dat ze op vakantie is geweest, hoe het is in de natuur en dan staat er ook nog een gedicht bij. “Dan denk ik: je neemt nu wel even te veel ruimte in beslag. Ik lees nu liever hoe je er zelf over denkt in plaats van wat je doet en meemaakt.”

Is het handig of zinvol dat de kerkdiensten erin staan? Ja, wordt gelijk gezegd door iedereen, want dat is informatief. Ook de mensen die niet gaan vinden het interessant, want het is informatief voor andere mensen. Iemand zegt nog wel “voor mij hoeft het er niet in te staan, maar je praat nu over een heel dorp.” Maar voegt het toe wat in het kerkblad staat?

“Nou”, zegt iemand, “ik moet eerlijk bekennen, ik zie mijn buurvrouw soms op zondagmorgen vroeg langslopen en dan vraag ik me af: ‘waar gaat die nu naar toe?’ Dan kijk ik in X om te zien of er misschien een kerkdienst is en dan weet ik of ze daar naartoe gaat.” Een ander zegt: “Als ik de klok hoor luiden denk ik: wie wordt er nu begraven? Dan kijk ik in dat blad om het op te zoeken.”

“De dominee schrijft in haar stukjes waar ze de komende tijd over gaat preken. Ik doe er vervolgens niets mee, maar ik vind het wel leuk om te lezen”, vindt een van de deelnemers. Een andere deelnemer kan het zich niet voorstellen dat de kerk iets schrijft dat hem zou boeien.

3.7 Mogelijkheden voor de kerk in het dorpsblad

Soms zie je columns in het blad, dat zou de dominee wel wat meer mogen doen, een beetje levensbeschouwend. Een aantal kan zich voorstellen dat dit leuk is. Activiteiten van de kerk moeten er wel in, want dat is informatief, dus dat hoort erin. De katholieken hebben zelfs geen eigen blad, die werken alleen met het dorpsblad.

Zou het zinvol zijn als de kerk informeert over de projecten waar ze geld voor inzamelen? Dat soort zaken staat er nu soms al in en dat is informatief, dus dat hoort er zeker in.

De kerk is ook wel bezig met normen en waarden, zou daar iets over in het blad moeten? Weer vraagt iemand zich af of het dorpsblad daar voor bedoeld is. “Als je dat wil, doe dat in het kerkblad.” Maar als de kerk dit nu ook aan de rest van het dorp kwijt wil? “Ja”, zegt iemand, “je mag best wel iets schrijven dat prikkel.”

Iets van de geschiedenis van de kerk is ‘absoluut niet interessant’ daar is het blad niet voor. Een ander kan zich voorstellen dat het wel interessant is. Iemand nuanceert: “Als het informatief is voor het hele dorp, dan mag het erin, maar als het alleen maar gaat welke dominee hier 80 jaar terug was, dan hoeft het er niet in.” Een ander vindt dat nu net wel interessant; maar dan moet je maar naar de bibliotheek, vindt een derde.

Zou het dorpsblad gebruikt kunnen worden om zaken uit leggen over het geloof, bijvoorbeeld wat de kerk met kerst en Pasen viert?

Daarop reageert iemand: “Moet je dat niet op school leren?” Een ander denkt dat het wel goed zou kunnen zijn als het erin staat. Je weet dan natuurlijk nooit of mensen het lezen, maar het zou erin kunnen. Een aantal vindt van wel, anderen van niet.

3.8 Artikelen uit andere bladen

Er worden twee artikelen rond gedeeld die in een ander blad hebben gestaan. De vraag is of dit interessant is om te lezen in de dorpskrant.

Het eerste artikel gaat over wat een wijkpastor meemaakt, het andere gaat over visie op het heeal. Na een korte leespauze worden reacties verzameld.

Iemand zegt dat hij het nooit zou lezen. Als blijkt dat het door een dominee is geschreven wil hij het al niet meer lezen. Een van de deelnemers die het artikel over het heeal en de verwondering heeft gelezen, zegt dat hij het wel interessant vond, tot het over het geloof ging. Toen was het niet leuk meer. Iemand anders

vond het een veel te lange inleiding. Pas toen het over zelfkritiek van de kerk ging werd het interessant.

Het stukje van de wijkpastor is slecht geschreven, het is alleen maar herhaling en niet interessant. Het taalgebruik is voor een ander te hoogdravend.

Samenvattend kun je zeggen dat het in A voor de kerk buitengewoon lastig is om meer te schrijven dan mededelingen over activiteiten. Als de kerk iets wil mededelen van wat haar drijft, hoeft het voor de meesten niet meer. Mededelingen is voldoende. “Nou”, zegt iemand, “als het maar echt iets zou zijn wat hen drijft, maar meestal zijn ze bezig met het verkondigen van de leer, en dat hoeft voor mij niet. Daaruit spreekt starheid, niet met de tijd meegaan, vasthouden aan vroeger.”

Na lang piekeren komt men tot de uitspraak dat het mogelijk interessant zou kunnen zijn om maatschappelijke vraagstukken te bespreken en daar dan iets hoopvol uit halen. Te denken valt aan AIDS, vluchtelingen, of integratievraagstukken.

Iemand zegt dat het ook leuker is om dat van ‘een gewoon iemand’ te horen, dan van een dominee, want die hebben vaak wat belerends. Een discussie over dit soort onderwerpen zou interessant zijn, zegt een van de deelnemers.

Mag dat dan in X of Y? Nee, vinden de meesten want iedereen heeft een mening en dan wordt het een grote janboel. Je kunt wel een discussiebijeenkomst aankondigen in het dorpsblad.

3.9 Het kerkblad van H.

Als de aanwezigen het kerkblad van H. bij de dokter zouden zien liggen, zouden ze dat dan lezen? Een aantal ontvangt het al, sommigen lezen het wel, anderen niet. Een merkt op, nu hij een blik in het blad werpt, dat het hem opvalt dat verschillende mensen in het blad schrijven (en niet alleen de dominee) en dat er best wel een discussie te voeren zou zijn over de stukjes die erin staan.

De tijd noodzaakt het gesprek af te ronden.

4 Gesprek niet-kerkelijken in B.

Voor dit gesprek waren zes mensen aangemeld, vier zijn niet gekomen. Wel bleken er nog twee mensen aanwezig te zijn die in een aanvullende werving bereid waren gevonden; totaal dus vier deelnemers.

Dit aantal is erg laag, daarom is geprobeerd aanvullend informatie te verzamelen via korte telefonische interviews. Een tweetal mensen wilde meewerken, één kon niet worden bereikt. De telefoongesprekken zijn relatief kort en missen de dynamiek en interactie van de focusgroepen.

4.1 Deelnemers

Aan het onderzoek namen zes deelnemers mee. Hieronder worden ze kort aangeduid.

tabel 7	Deelnemers aan de focusgroep	leeftijd	gelovig profiel
	man 1	65	atheïst
	man 2	?	min of meer atheïst
	vrouw 1	40	niet kerkelijk wel gelovig
	man 3	?	uit laten schrijven, komt er af en toe
	man 4*	40	?
	vrouw 2*	18	moslim (?)
	man A	was als toehoorder aanwezig	

* via telefonisch interview

Een enkeling woont nog maar kort in B.

4.2 Mening over de kerk

Allereerst worden positieve en negatieve associaties bij de kerk verzameld. De reacties worden in een schema samengevat.

tabel 8 Positieve en negatieve associaties bij de kerk

<i>Positief</i>	<i>Negatief</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ God ▪ geloof, ▪ integer ▪ geborgenheid (kan me nog wel herinneren van vroeger) ▪ samen zingen ▪ het met elkaar iets ondernemen (de kerk heeft het kader om dingen te doen) ▪ gelovigen doen (soms) goede dingen in de samenleving ▪ ontwikkelingswerk van de kerk (maar het moet geen zending worden) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ouderwets, kerk gaat niet met zijn tijd mee ▪ kerk blijft achter en is conservatief ▪ huichelachtig/schijnheilig ▪ oninteressant ▪ streng ▪ hang naar het verleden (kerk loopt veertig jaar achter) ▪ kerk zou oplossingen moeten zoeken om jeugd te trekken ▪ arrogantie (denk aan Balkenende) ▪ er is veel moeten binnen de kerk (met name op het punt van kerkgang) ▪ kerk heeft een nare geschiedenis (kruistochten, zegenen van oorlogsbuit) ▪ religie als machtsfactor is gevaarlijk

De deelnemers zeggen dat het makkelijker is om negatieve zaken te noemen. Een aantal van de negatieve zaken geldt niet alleen voor de kerk, maar voor godsdiensten in het algemeen.

4.3 Godsdienst in de media

Eén van de aanwezigen kijkt wel naar *Nederland zingt*; dat doet hij uit een gevoel van nostalgie. “Het heeft iets herkenbaars; ook iets makkelijk. Want eigenlijk zou je toch naar de kerk moeten, dat gevoel zit er nog steeds. Maar nu kun je toch die bekende liederen weer eens horen.” Bij een ander irriteert dat programma juist. Het herinnert hem ook wel aan vroeger, maar dat roept afkeer op. Soms is de muziek wel goed.

De kerk was enige tijd geleden in het nieuws rond huwelijken en uitvaarten van leden van het koningshuis. Hoe vinden de respondenten dat de kerk daar naar voren komt?

De uitvaart van Juliana was wel mooi. Dat komt omdat je als Nederlander koningsgezind bent opgevoed en Juliana was een koningin die het geloof op een positieve manier uitdroeg. Dat was vrijzinnig, maar blijkbaar positief.

Het beeld van kerk en geloof in de media is niet eenduidig te geven. Oosterhuis wordt door de aanwezigen als heel positief ervaren. Kijk je naar het beeld van

SGP of CDA denk ik vaak: “Als God nu echt bestaat, laat hij dan de aartsengel Michael sturen met een groot vlamvend zwaard en steek die huichelaars in hun kont. Het CDA is indrukwekkend irritant”, zegt een van de informanten. Zo sterk wil een ander het niet zeggen, maar wel is men het erover eens dat Oosterhuis sympathieker is. Die zit minder in een ouderwetse structuur. Er straalt meer innerlijke beleving van hem uit. Vroeger in de kerk had je dat ook wel. Dan voelde je dat predikanten echt op de huidige maatschappij ingingen in hun preek (met waardering wordt ds. Sillevius Smitt genoemd).

Zou de kerk nu haar best moeten doen om de positieve dingen te laten zien die net zijn opgesomd (zie tabel)?

Ja, want de kerk is nu oubollig. Wat de kerk laat zien, is ouderwets. Je moet mensen aantrekken met de woorden die mensen nu spreken en de muziek gebruiken die mensen nu leuk vinden.

Het blad *Happinez* kennen de meeste niet. Eén wel en die vindt het een positief blad. Het gaat volgens haar niet zozeer over godsdienst, maar over spiritualiteit. Het gaat meer over het leven dan over god, het is vrijer en daardoor sympathieker. Dat belevingsaspect is van belang. Daar zou het veel meer over moeten gaan in de kerk, kijk maar naar Oosterhuis.

4.4 Huis aan huisbladen

Enkele aanwezigen volgen de nieuwtjes uit het dorp, anderen helemaal niet. Een van de aanwezigen die wel de nieuwtjes volgt, krijgt ook het kerkblad (overgehouden van iemand anders) en daarin kijkt hij juist naar de nieuwtjes. Een ander zegt: “Die bladen gaan bij mij rechtstreeks van de brievenbus naar het oud papier gaat. Ik kijk ze nooit in.” De inhoud interesseert een ander ook niet: “Ik heb genoeg aan de Volkskrant. Wel is het goed te weten wanneer Sinterklaas binnenkomt.” Een vierde kijkt de huis-aan-huisbladen af en toe in.

Een aantal nummers wordt ingekeken. (Dat moet enigszins geïmproviseerd omdat er geen meerdere exemplaren van hetzelfde nummer aanwezig zijn). Een stukje met de aankondiging voor de adventszangdienst wordt gelezen³. Dat is niet interessant. Er komt een traditioneel beeld van de kerk uit naar voren. Een ander staat er neutraal tegenover: “Op de kaartclub wordt kaart gespeeld, in de kerk

³ Geparafraseerde tekst: “In de gerenoveerde kerk van de ... gemeente aan de X-straat wordt op zondag 10 december om 19.00 uur een adventszangdienst gehouden. Medewerking wordt verleend door het zangkoor de Roepstem, dat enkele adventsliederen zal zingen. Dirigent is Y.Z. (...) De deur staat open vanaf 18.30 uur en de toegang is gratis.” Het stukje is een kolom breed en ongeveer 4 bij 8 cm.

wordt gezongen.” Een derde merkt op dat je als niet-kerkganger door zo’n stukje niet uitgenodigd wordt om te komen.

Drie van de aanwezigen zouden niet naar de zangdienst gaan vanwege dit stukje; één heeft wel overwogen om te gaan. Dat komt omdat hij die kerk van vroeger kent en er goede herinnering aan heeft. Wel vindt hij het irritant dat er (ook hier) vaak bij staat dat de toegang gratis is. Dat zou in de kerk zo horen te zijn, dus hoeft er niet nog eens bij. Een van degenen die niet zou gaan, zegt dat het niveau dat eruit spreekt, het niveau is van tussen de schuifdeuren.

In een andere krant staat een stukje met een uitnodiging voor het Chanoeka-feest⁴. De toon is daar veel uitnodigender, merkt iemand op, ondanks het feit dat er uitdrukkelijk staat dat het alleen voor joden is. De taal is fris en daardoor uitnodigend. Ook geldt dat het nieuw en onbekend is en dat prikkelt de nieuwsgierigheid.

De aankondiging van een kerstdienst slaat men over, het is niet uitnodigend. Het trekt misschien wel oudere mensen aan. “Het is voor mensen die van zingen houden.”

Daarboven staat een aankondiging van een optreden van een kwartet dat in de buurt optreedt. Dat wekt veel meer mijn interesse zegt iemand. Hoe dat komt is lastig te zeggen. In ieder geval lijkt het kwaliteit te garanderen. Dat kerstconcert heeft dat minder, ondanks het feit dat er staat dat een ‘wereldberoemd koor’ optreedt. “Ik geloof er helemaal niets van dat een wereldberoemd koor in B. gaat optreden. Het zal wel gewoon een kerstzang met z’n allen zijn, en dat vind ik niet interessant.”

De kerk doet echter zijn best om de stukjes in de krant te krijgen, maar is dat aan de aanwezigen nu besteed?

“Nee”, zegen de meesten, “dit soort stukjes werken niet.” Er is natuurlijk niets op tegen dat de kerk dergelijke stukjes schrijft, alleen zullen de aanwezigen het niet of nauwelijks lezen. Tegelijk roepen de stukjes een bepaald beeld op. Dat is wel een goed beeld van de kerk. Alleen kun je het met dat beeld dermate oneens zijn, dan je er niet naar toe gaat of geen interesse in hebt.

Komen de stukjes uit de bladen nu met de positieve en negatieve associaties (zie tabel) overeen?

⁴ Geparafraseerde tekst: “Chanoeka, het feest waarbij Joden vieren dat de Tempel was bevrijd van de bezetter. (...) Graag nodigt de Liberaal Joodse Gemeente X de Joden uit de regio’s Y en Z van harte uit om dit feest te vieren in onze Chanoeka-instuif. Voor alle Joden, ook voor die mensen die weinig achtergrond of binding hebben, staat de feestzaal open. (...) En wat dan de rest van de middag? De precieze invulling volgt nog. Wel weten we dat A.B. met een (...)”

Een aantal deelnemers geeft aan een negatief beeld van de kerk te hebben. Daardoor kunnen ze die stukjes eigenlijk niet meer onbevangen lezen en is het lastig om te kijken welk beeld van de kerk die stukjes nu oproepen. Maar, zo geeft één aanwezigen desgevraagd aan, het is niet het beeld van godsdienst en spiritualiteit zoals dat in *Happinez* naar voren komt. “En willen ze mij in de kerk krijgen, dan zou dat wel meer de toon moeten zijn.” Er komt nu niet iets van de kerk naar voren dat nieuwsgierig maakt of dat aangeeft dat het om iets wezenlijks gaat. De andere deelnemer hoort iedere zondag de kerkklokken, maar hoewel hij met nostalgische gevoelens naar *Nederland zingt* kijkt, voelt hij geen behoefte om naar de kerk te gaan. Die stukjes helpen daar ook niet bij.

Het artikeltje over de voedselpakketten wordt niet gelijk als kerkelijk herkend. Het is wel een interessant artikel. In het artikel staat bijna niet vermeld dat het van de kerk komt. Het zou wel van belang zijn als de kerk zou aangeven dat bij hen (mede) het initiatief ligt. Alle informanten vinden het een interessant artikel. De kerk laat zien dat ze iets goeds organiseert. Tegelijk zegt iemand is de kerk op deze manier bezig de gevolgen te compenseren en niet de oorzaken van de problemen te bestrijden. Maar je moet het ene niet laten om het andere te doen. Je moet voorkomen dat je niet alleen de brand bestrijdt en niet de brand voorkomt. (Maar op dit punt in de discussie lijkt kerk en CDA door elkaar te gaan lopen.)

Wat zouden nu interessante stukjes van de kerk zijn, in de huis aan huisbladen? “De stukjes die X (de toehoorder en contactpersoon voor dit onderzoek) schrijft onder de rubriek *lezers schrijven* zijn goede en zinvolle stukjes” zegt iemand. Ook zou het wel interessant zijn als het over spiritualiteit gaat. In het huis-aan-huisblad staat een stukje over het Thomasevangelie in relatie tot de andere evangeliën: “Dat zou interessant zijn”. Ook is het interessant als het aansluit bij wat als positief van de kerk is aangemerkt (zie voorgaande paragraaf).

Tevens wordt genoemd dat het goed zou zijn verslag te doen van sociale activiteiten van de kerk; dat is leuk om te lezen. “Dan mag dat zeker een kritische toon hebben.” Het zou interessant zijn als de kerk laat zien dat ze mensen helpt om kritisch naar zichzelf te kijken. Dan zouden dit niet zozeer mededelingen moeten zijn, maar de stukjes zouden inzage kunnen geven in waar mensen mee bezig zijn. Ook waar het kerkelijk instituut mee bezig is. De kop van een artikel uit *Christenen in Contact* ‘Wat doet de kerk verkeerd?’ nodigt uit tot lezen. “Ik word dan nieuwsgierig: wie heeft het geschreven, waar gaat het over?”

Een leuke column van een dominee (als die goed kan schrijven), zou leuk zijn. Als er stukjes over verschillende religies in staan, zou dat ook interessant zijn. Iets van de geschiedenis van de kerk zou volgens sommigen wel leuk zijn vanuit historische interesse. Een ander geeft gelijk aan dat ze het niet zou lezen.

Andere bladen worden getoond, onder andere *De Eendrachtbode* uit Zeeland. Op de voorpagina van dat blad staat een artikel over een dominee naar die gemeente komt. Dat is wel aardig nieuws om te lezen, zeggen twee. Een ander geeft aan dat hij het echt niet lezen. Dat is toch te veel intern-kerkelijk nieuws.

Het blad *De Stad Amersfoort* heeft een vaste pagina van de Raad van Kerken. Is dat nu een geslaagde manier waarop de kerk in zo'n blad staat. "Ja", zegt men gelijk, "het valt wel op". De koppen moeten dan wel in het oog springen. Ook de foto is van belang. Een ander blad toont een paginagroot artikel inclusief kleurenfoto. De pagina vraagt wel de aandacht, maar op de foto kijk je een aantal mensen op de rug. "Zo moet het niet", zeggen de meesten. "Dat is het beeld dat ik van de kerk van vroeger heb: tegen de ruggen en nekken van andere kijken", zegt iemand. Eén van de aanwezigen zegt dat hij niet zo gauw wat zal lezen. Ook een ander zegt: "Ik zal het niet lezen, het doet me allemaal niets. Ik ben niet gelovig en voel me niet met de groep verbonden." Als het meer gaat over voedselbanken, asielzoekers, of andere maatschappelijke zaken, zou dat zeker interessant zijn.

Kerkmensen blijken het meest betrokken te zijn bij vrijwilligerswerk. Zou dat interessant zijn om te melden in het huis aan huisblad? Het komt dan wel nauw, zeggen de informanten, want het moet ook niet zelfingenomen of pronkerig worden.

Er wordt een kopie uitgedeeld van een artikel uit een blad uit Maartensdijk met de vraag het artikel te lezen en aan te geven vanaf welk punt het artikel niet interessant meer is. Een aantal is dan snel klaar. Niemand is erg enthousiast over het stukje. Voor wie schrijft men dit stuk? Vermoedelijk voor de leden van de eigen kerk. Dat blijkt al uit dat ze uitdrukkelijk aangeven bruggen te willen slaan tussen kerk en niet-kerk, zegt een van de deelnemers. Iemand merkt op dat hij de stukjes niet snel zal lezen. Hij trekt een parallel met de sport. Als voetballiefhebber leest hij wel de voetbalberichten in de krant, maar niet de berichten van de hockey. Dat wordt alleen gelezen door de mensen die lid zijn van de hockeyclub. Dat geeft ook niet zo, de liefhebbers van hockey lezen die berichten, de mensen die van voetbal houden, lezen berichten over de voetbal.

Het beeld van de kerk uit Maartensdijk is wel dat de kerk goed haar best doet. Sommige zien er wel ouderwets in terug. Er zijn niet echt lijnen met de positieve en negatieve associaties.

De krant van de kerk van Utrecht West zou men wel lezen. "Ik kijk dan niet of het van de kerk komt, maar wat de kop van het artikel is. In dit geval trekken de koppen me wel aan."

Zou men het kerkblad van B (deze onderzoeksgemeente) pakken als het bij de dokter ligt? Nee, niet zo gauw. Als de Happinez er ligt, pakt men die eerder. Het kerkblad van Aalten zou men eerder pakken, omdat het meer gekleurd is. Dat werft wat meer en ziet er fris uit. *Christenen in Contact* zou een van de aanwezigen wel lezen, de andere drie niet. Bij het zien van de foto van Andries Knevel zeggen er twee: “Dan gaan me haren overeind staan” en “Andries Knevel is toch van de EO? Dat vind ik akelig?”

Tot slot merkt iemand nog op dat ze hoorde, voordat ze naar boven ging, dat een van de deelnemers uit de vorige groep zei: ‘Nou komen de ongelovigen’. “Dat vond ik onaardig en niet leuk. Ik ben gevraagd als mensen van buiten de kerk, dat ligt voor mij al wat gevoelig. Ik wil niet als buiten iets worden gezien. Ik zie mezelf ook niet als ongelovig, al ben ik geen lid van de kerk. Het geeft aan op welke wijze tot ons wordt aangekeken.”

4.5 Telefoongesprekken

In de telefoongesprekken is een kort gesprek gevoerd met de informanten aan de hand van de vragen in hoeverre men de kerk en geloof tegenkomt op de tv. Met name wordt gevraagd naar de uitvaarten van leden van het Koninklijk Huis. Ook wordt gevraagd of men wel stukjes van de kerken leest in de plaatselijke huis-aan-huisbladen en wat men van die stukjes vindt. Tot slot wordt besproken wat de informanten interessant zouden vinden om te lezen van de kerken of over het geloof in het huis-aan-huisblad.

4.5.1 Gesprek 1

De respondente kan zich geen stukjes van kerk en godsdienst herinneren uit de huis-aan-huisbladen. Op radio en tv kijkt of luistert ze wel naar programma's over kerk of godsdienst. Ze denkt aan een programma waarvan ze de naam niet meer kan herinneren. Ze kijkt of en toe naar programma's over de islam. Het is interessant als er informatie over godsdienst wordt gegeven, zeker als het gaat over de mensen die daarbij zijn betrokken. Meninge van anderen zijn dan boeiend, zegt ze.

De kerkdienst rond het huwelijk van Willem Alexander en Maxima was wel leuk om te zien. Dan komt de kerk op een plezierige manier in beeld, dat zit ook in de muziek.

De kerk zou in de huis-aan-huisbladen kunnen schrijven over belangrijke evenementen in de kerk, bijvoorbeeld als de burgermeester in de kerk zou komen. Of als er een kerstdiner wordt georganiseerd. Meninge van mensen zijn in deze ook

altijd interessant, denk daarbij aan interviews. Ze zou de stukjes dan zeker wel lezen. Verder kan ze zo geen dingen noemen die haar interessant lijken.

4.5.2 *Gesprek 2*

Mijnheer leest de stukjes uit de huis-aan-huisbladen niet. Eigenlijk leest hij de huis-aan-huisbladen nog maar net. Voorheen had hij een stikker op de bus, maar om wat uit het sociale isolement te komen, begint hij zich wat meer voor de lokale samenleving te interesseren. Stukjes van of over de kerk zijn hem echter nog niet opgevallen.

Hij kijkt soms wel naar programma's over kerk en godsdienst op tv. Zo heeft hij een programma gezien over ongehuwde moeders. Het aardige van deze programma's is dat ze mensen portretteren en niet met een eindoordeel komen. Ze laten de dingen juist open. Dat portretteren geeft mensen een gezicht, je leert hen begrijpen en daardoor soms ook waarderen.

Hij herinnert zich ook nog een programma waarin mensen met verschillende geloofsovertuigingen in gesprek waren. Dat is een geslaagd voorbeeld hiervan.

Binnen huis aan huisbladen zou ook zoiets kunnen vermoedt hij. Zulke bijdragen kunnen dan ook bepaalde beelden van de kerk corrigeren. Zijn beeld van de kerk was dat het een star en ontoegankelijk instituut is, een soort ivoren toren. Ook een instituut waar je alleen maar wat te zoeken hebt als je (op een bepaalde manier) gelooft. Via contacten kent hij nu ook de maatschappelijke betrokkenheid van de kerken. De kerk is ook een spreekbuis tussen de mensen op straat en de mensen in de kerk zelf. Ook kan de kerk laten zien op welke wijze ze mensen tot hulp kan zijn.

De kerk heeft een veel bredere rol dan haar kerkdiensten op zondag. Dat zou goed neergezet kunnen worden in een huis aan huisblad. Je kunt dat b.v. doen door te laten zien wat het geloof voor mensen kan zijn en betekenen. Of dat je kunt geloven buiten de vastomlijnde kaders.

De rubriek *Achterwerk* (achterop de VPRO-gids) is een geslaagde manier waarop mensen met elkaar in gesprek kunnen en thema's worden aangesneden.

5 Expertmeeting

5.1 Aanleiding en opzet

Het onderzoek kent een aantal hiaten in de dataverzameling. Het bleek lastig om randkerkelijken te interesseren voor deelname aan het deel van het onderzoek waarin kerkbladen werden besproken. Daarnaast bleek het aantal niet-kerkelijken in plaats B zeer gering. Tot slot blijkt dat de gemiddelde leeftijd van de informanten relatief hoog is. Daardoor heeft het onderzoek minder informatie kunnen opleveren dan de bedoeling was.

Dat neemt niet weg dat het onderzoek ook graag de gewenste informatie over randkerkelijken en niet-kerkelijken had geboden. Om deze hiaten voor een deel op te vullen is in tweede instantie besloten een zogenaamde expertmeeting te beleggen.

Tijdens een expertmeeting bespreken deelnemers met kennis en ervaring van het betreffende veld, de uitkomsten van het onderzoek vanuit vragen als: In hoeverre vindt u het geschetste beeld herkenbaar? Welke zaken zijn te weinig naar voren gekomen? Tot welke aanbevelingen leiden de conclusies van het onderzoek?

Het verslag van de expertmeeting levert daarmee nieuwe gegevens die helpen de onderzoeksresultaten te interpreteren en adviezen te formuleren. Op vrijdag 30 maart 2007 werd tegen deze achtergrond een expertmeeting gehouden, waarvoor zeventien mensen waren uitgenodigd, grotendeels redacteurs van kerkbladen, daarnaast een aantal uitgevers, redacteurs van kerkelijke berichten in huis-aan-huisbladen en functionarissen van de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk op het gebied van missionair werk. Op de bijeenkomst waren de volgende mensen aanwezig:

- Arnold Arentsen, coördinator Kerkvenster, nieuwsblad voor de Protestantse Gemeente te Aalten en Bredevoort;
- Ellen Hoogakker, eindredacteur Horizon, Amsterdam;
- Gerard Eijkelenboom, redacteur Horizon, Amsterdam;
- Jan Goossensen, redacteur Kerk in Den Haag;
- Koos van Noppen, redacteur Drieluik, Amersfoort, tevens verbonden aan de EO;
- Leen van den Herik, uitgeverij Narratio, o.a. uitgever en eindredacteur Red@ctieservice illustraties en kopij voor kerk- en parochiebladen, en eindredacteur Kruispunt, Gorinchem;
- Klaas van der Kamp, uitgever Jongbloed Uitgevers;

- Lútsen Kooistra, hoofdredacteur/directeur Friesch Dagblad, Het Goede Leven en uitgever van een aantal kerkbladen;
- Marja Meerburg, stafmedewerker missionaire afdeling Dienstenorganisatie PKN;
- Nico van Kooten, eindredacteur Kerk op Weg, Maarssen;
- Peter van der Ros, hoofdredacteur Kerk in de Stad, Utrecht;
- Rob van Essen, predikant, publicist en hoofdredacteur Kerk in Den Haag;
- Burret Olde, gemeenteadviseur van de Dienstenorganisatie PKN;
- Gert de Jong, onderzoeker Kaski.

Enkele andere uitgenodigden waren wegens ziekte verhinderd.

Naast de mondelinge inbreng van de aanwezigen, hebben twee van de uitgenodigden een schriftelijke reactie geleverd. De meeste kerkbladredacteurs vertegenwoordigden redacties van kerkbladen uit grotere plaatsen, met meerdere wijkgemeentes. Tijdens het gesprek werd dan ook vaak over wijkberichten gesproken. Wat onder wijkberichten naar voren werd gebracht kan echter ook vertaald worden als mededelingen van de lokale gemeentes, voor zover het kerkelijke gemeentes betreft die geen wijkgemeentes kennen. Inhoudelijk gezien is er niet veel verschil tussen wijkberichten of gemeenteberichten in een stedelijk of regionaal blad en het kerkblad van één enkele gemeente, dat grotendeels is gevuld met allerlei stukjes over binnenkerkelijke activiteiten en pastoralia, waarbij de redactie voornamelijk als verzameladres fungeert. Gemeenschappelijk kernmerk is de interne optiek⁵.

De volgende vragen en onderwerpen werden tijdens de expertmeeting besproken.

- In hoeverre herkent men het beeld van de kerkbladlezers uit het onderzoek?
- Is het mogelijk een kerkblad te maken voor zowel kernleden als randleden?
- In hoeverre herkent men het beeld van de lezers van het huis-aan-huisblad?
- Welke ondersteunende initiatieven zijn gewenst voor kerkbladen en huis-aan-huisbladen?

De vragen worden in de volgende paragrafen uitgewerkt.

5.2 Herkenning van het beeld van de kerkbladlezers uit het onderzoek?

Het beeld wordt grotendeels wel herkend, maar kan nog wel verder worden genuanceerd. Zo komen er vrijwel geen jongeren of mensen met jonge gezinnen

⁵ Bij wijkberichten, of mededelingen valt bijvoorbeeld ook te denken aan kerkenraadsverslagen en stukjes waarin de diaconie vertelt over haar werk of om herinneringen die iemand aan het zondagsschoolwerk heeft (voorbeeld uit plaats A). Ook om een gevoelig stukje over een overledene en een pastorale overpeinzing vallen hieronder.

aan het woord. Tegelijk wordt opgemerkt dat er ook wel andere geluiden te horen zijn. Zo zegt Ellen Hoogakker uit Amsterdam dat het een groot verschil maakt uit welke wijk van Amsterdam je mensen spreekt. Er zijn wijken waar een meer intellectueel aanbod op prijs wordt gesteld. Dat is echter niet het geluid zoals dat uit het onderzoek naar voren komt.

Uit het onderzoek wordt ook herkend dat het opnemen van wijkberichten en mededelingen van de eigen kerkelijke gemeente vaak door de lezers wordt gewenst; dat is daarmee voor redacties een bron voor discussie. Veel lezers hechten aan die berichten. Dit sluit aan bij wat in het rapport is aangeduid als *clubbiness*. De mate waarin dit in plaatsen voorkomt, zal verschillen, maar het verschijnsel herkent men wel. Wijkberichten worden gewaardeerd omdat men graag op de hoogte is van eigen en elkaars activiteiten. Het blijkt dat men ook wijkberichten van ‘de andere wijken’ leest. Op die manier blijft er een zekere verbondenheid tussen de wijken; men leest van elkaar, dus weet van elkaar.

Uit de reacties van de deelnemers blijkt dat er een spanning zit tussen enerzijds een kerkblad maken met een journalistieke benadering en anderzijds een kerkblad met vooral wijkberichten. Soms probeert men dat evenwicht te vinden in een bovenwijks kerkblad, met daarnaast per wijk een eigen wijkkerkblad. Men kiest er dan soms voor om twee kerkbladen te verspreiden: iedereen krijgt het stedelijke blad en iedereen krijgt een wijkblad van de eigen wijk. Soms kiezen redacties voor een maximaal aantal woorden voor de wijkberichten. In Den Haag heeft men er voor gekozen om geen wijkberichten te plaatsen, maar de wens is er nog altijd. Amsterdam geeft aan dat het veel problemen zou opleveren als de wijkberichten niet worden opgenomen. Soortgelijke geluiden melden de andere plaatsen.

Veel aanwezigen herkennen wel dat lezers tevreden zijn over het eigen kerkblad en dat verandering voor hen eigenlijk niet hoeft. Het rapport noemt een rijtje onderwerpen die tot de gewenste inhoud van het kerkblad behoren; dit rijtje wordt eveneens door de aanwezigen herkend. Eén van de aanwezigen merkt op dat je als redactie soms ‘een overval’ moet plegen, als je ingrijpende veranderingen rond een kerkblad wil aanbrengen. Zo heeft men in Aalten en Bredevoort een evaluatie van het vorige kerkblad gehouden, waarbij men gelijk een nulnummer van het voorgestelde alternatief kon beoordelen. Op die manier zagen mensen wat er mogelijk bleek met een kerkblad. Het voorgestelde alternatief (een nulnummer van het huidige kerkblad) werd zeer op prijs gesteld en zodoende kon de gewenste verandering worden doorgevoerd.

De meeste redacties waarvan mensen aanwezig zijn hebben een redactiestatuut, waarin verantwoordelijkheden en bevoegdheden zijn vastgelegd. In sommige gevallen heeft men ook gekozen voor het oprichten van een stichting die het

kerkblad uitgeeft. Op die manier probeert men de onafhankelijke positie nog sterker te borgen en stelt men zich minder afhankelijk op van de wensen en de tevredenheid van met name de kernleden met hun specifieke wensen zoals die onder andere in het rapport naar voren komen.

Een van de aanwezigen merkt op dat in het onderzoek niet gesproken wordt over internet. Dat is jammer want dat medium biedt veel mogelijkheden voor communicatie, ook naast een kerkblad. Zo is het mogelijk om in artikelen in het kerkblad te verwijzen naar de website.

5.3 Een kerkblad voor zowel kernleden als randleden?

De meningen over deze vraag lijken niet eenduidig. Uit de eerste reacties bleek dat het wel degelijk mogelijk is een kerkblad voor kernleden en randkerkelijken te maken, maar de meningen zijn verdeeld over wat er in dat kerkblad zou moeten komen.

Kernleden stellen de (wijk)berichten en mededelingen van de eigen kerkelijke gemeente op prijs. Dat is dan vaak de reden om ze op te nemen. In stadssituaties zie je dat veel wijkgemeenten naast het stedelijke blad ook nog eigen wijkbladen uitgeven. Daarin komt de meer wijkgebonden informatie naar voren. Niettemin hebben veel lezers van het stedelijke blad toch ook behoefte aan de wijkberichten. Zo gezien lijkt het moeilijk om een blad voor iedereen te maken.

Uit diverse plaatsen wordt gemeld dat men liever de wijkberichten niet opneemt, maar dat de druk om ze wel op te nemen te groot was. Waar deze berichten wel worden opgenomen, zijn ze journalistiek gezien ‘een noodzakelijk kwaad’. Overigens is het soms mogelijk om de wijkberichten en mededelingen meer journalistiek te benaderen in plaats van ze weer te geven als een grijze brei mededelingen. Dat kan door richtlijnen op te stellen voor wat wel en wat niet in aanmerking komt, door het bewerken van kopij, door opmaak, illustraties, kaders en dergelijke, en ook door buiten de wijkberichten om aandacht te geven aan wijkactiviteiten (foto’s met onderschrift, reportages, interviews enzovoort).

Al pratend blijkt het toch lastig om een blad te maken dat èn voor kernleden èn voor randleden geschikt is. De specifieke wensen van de kernleden vragen in de meeste gevallen toch om aanvullende informatie over activiteiten en gebeurtenissen. Omgekeerd geldt dat maar ten dele: randleden hebben niet echt behoefte aan informatie die vooral voor kernleden bedoeld is. Tegelijk wordt wel opgemerkt dat lezers in plaatsen met meerdere wijkgemeenten het op prijs stellen om te lezen wat in andere wijken speelt.

Mogelijk kan ook met andere media gewerkt worden om berichten uit de (wijk)gemeente, nieuws over lopende activiteiten, info rond de kerkdienst, pastoralia enzovoort te verspreiden. Te denken valt aan de internetsite van de kerkelijke gemeente en aan mededelingen in of na de kerkdienst, b.v. via de beamer tijdens de collecte of door de zondagsbrief. De noodzaak om bepaalde zaken via het kerkblad te verspreiden wordt daardoor minder of verdwijnt geheel en al.

Van belang is dan dat je weet wat je wilt communiceren: wat is je missie en visie als kerkbladredactie. Het antwoord op die vraag bepaalt welk product met welke inhoud je maakt. Die vraag is van belang, want je kunt je imago niet twee keer neerzetten. Je kunt niet een beetje van dit en een beetje van dat. Dat laat het rapport goed zien, aldus Klaas van der Kamp. Kies je voor een blad met voornamelijk berichten en kerkelijke mededelingen voor de kernleden, of kies je voor een blad dat wil communiceren met randleden?

Een goed kerkblad vraagt om een journalistieke benadering. Daar heb je toch echt beroepsjournalisten voor nodig, wordt gezegd. Dat kost wat, maar blijkbaar moet ook het misverstand de wereld uit dat je voor een koopje een goed kerkblad kunt krijgen. Tegelijk blijkt dat in Den Haag het kerkblad zelfs geld oplevert. Het huidige blad heeft een ruime verspreiding en goede kwaliteit en dat trekt adverteerders aan. Op dit moment moet men zelfs adverteerders weigeren.

Lútsen Kooistra vertelt dat het Friesch Dagblad samenwerking heeft met een aantal kerkbladredacties (in de vorm van stichtingen). Die samenwerking geeft de redacties mogelijkheden gebruik te maken van de professionele uitgevercapaciteiten van het Friesch Dagblad en van zijn ervaringen op het gebied van het advertentiebeleid.

Geen wijkberichten plaatsen betekent overigens niet dat er niets over de kerkelijke activiteiten in het kerkblad zou kunnen; integendeel. Zo laat de redactie van Kerk in Den Haag zien dat zij met toch ook veel aandacht voor wat zich in kerkelijk Den Haag afspeelt een blad maakt dat een brede verspreiding heeft. Ook via de VVV. Toen de redactie het blad bij de VVV aanbood, merkte men daar juist met instemming op dat het blad een overzicht van de kerkdiensten heeft.

Voor kleinere plaatsen kan het lastig zijn om een kerkblad te maken dat meer is dan het mededelingenblad van de plaatselijke kerk. Het is dan te overwegen om naar bovenplaatselijke samenwerking te zoeken, zodat vanuit dat bredere verband een meer journalistieke insteek kan worden gekozen.

Lútsen Kooistra merkt op dat je niet te rigide in termen van missie en visie en doelgroepsegmentatie moet denken. Je krijgt dan te snel het beeld dat de randleden de binnenkerkelijke berichten niet op prijs stellen. Hij twijfelt daaraan. De

kerk is een van de weinige plaatsen waar verdriet wordt gedeeld, doden worden herdacht, enzovoorts. Dat mag je best naar buiten brengen en volgens hem zijn mensen daar soms best jaloers op. Vergeet dus dat denken in doelgroepen, maar schrijf vooral wat je vanuit je spiritualiteit te zeggen hebt. Hij vermoedt dat er veel verlegenheid is om met verve neer te zetten wat je als kerk waardevol vindt en wat je doet.

5.4 Herkenning van het beeld van de lezers van het huis-aan-huisblad?

Ten aanzien van de lezers van huis-aan-huisbladen is er eveneens de nodige herkenning van de onderzoeksresultaten. Een nadere indeling van categorieën lezers is wellicht zinvol. De groep niet-kerkelijken wordt nu te massief neergezet. Zo vermoedt Klaas van der Kamp dat er op z'n minst drie groepen niet-kerkelijken te onderscheiden zijn. Hij vermoedt dat, op grond van wat hij ziet aan belangstelling voor de Bijbel. Allereerst is er de groep cultureel geïnteresseerden. Op die groep richt een van de uitgaven van de NBV zich (de uitgave die de koningin kreeg aangeboden). Voor hen is de Bijbel een belangrijk onderdeel van de wereldliteratuur en onderdeel van de Nederlandse cultuur. Daarnaast is er een groep te onderscheiden van meer spiritueel ingestelden, voor wie de Bijbel een rol kan spelen in hun spirituele zoektocht. Ten derde vermoedt hij een groep die meer uit nostalgische overwegingen geïnteresseerd is. Die groep ziet hij rond de Bijbeluitgave van vader en zoons Blokker. Hun uitgave bevat schoolprenten van Isings en kenmerkt zich door een hoge mate van nostalgie.

Het rapport onderscheidt ook wel een aantal groepen buitenkerkelijken: mensen die helemaal niet te interesseren zijn voor kerkelijke berichten, mensen die uit lokalistische overwegingen geïnteresseerd zijn in kerkelijke nieuwtjes en mensen die graag de mening of visie van de kerk horen. Het is vervolgens de vraag in hoeverre die twee indelingen op elkaar passen. Wellicht zijn er meerdere groepen te onderscheiden.

De informanten merken in aanvulling van het rapport op dat redacties van huis-aan-huisbladen helemaal niet zitten te wachten op opiniërende stukken. Ze zullen deze eerder weren. Aankondigingen van activiteiten van de plaatselijke kerk zullen daarentegen veel eerder worden geplaatst.

Die aankondigingen zijn soms doublures van wat al in het kerkblad is meegedeeld. Dat moet worden voorkomen. Wanneer men een activiteit wil aankondigen in het huis-aan-huisblad moet op z'n minst rekening worden gehouden met het feit dat niet-kerkelijken minder bekend zijn met de kerk; bijvoorbeeld adresgegevens zijn dan essentieel.

5.5 Ondersteunende initiatieven

Een aantal ondersteunende initiatieven zijn tijdens de expertmeeting besproken. Uitwisseling van artikelen en redactiestatuten is zinvol; wellicht kan de website van de Protestantse Kerk hierin een rol spelen.

De dienst *Red@ctieservice* is een zinvol initiatief voor kerkbladen en kan mogelijk verder worden uitgebreid. Andere vormen van het uitwisselen van goede journalistieke bijdragen zijn eveneens denkbaar.

Een soortgelijke dienst als *Red@ctieservice*, maar dan voor huis-aan-huisbladen, vindt minder bijval. Het is maar helemaal de vraag in hoeverre dat mogelijk is. Uitgangspunt voor huis-aan-huisbladen is ‘as local as possible’ en dan zijn landelijke artikelen vaak te algemeen.

Tegelijk zijn er wel initiatieven denkbaar. Huis-aan-huisbladen zijn niet alleen geïnteresseerd in aankondigingen van activiteiten, maar willen soms ook best een column of iets dergelijks opnemen. Zo stelt het Amersfoortse huis-aan-huisblad een pagina aan de kerken beschikbaar (zonder kosten). Deze pagina heeft een eigen redactie. Kwaliteit is hierbij van belang en wellicht kan kwalitatief goed materiaal van de een gebruikt worden door de ander. Als voorbeelden worden artikelen over het Judasevangelie of de Da Vinci-code genoemd. Het blijft dan wel van belang dat er een lokale component in zit. Een column moet de column van een lokale pastor en journalist zijn. Eveneens moet er een duidelijke (lokale) aanleiding zijn om stukjes in huis-aan-huisbladen gepubliceerd te krijgen.

Wat voor missie en visie van kerkbladen geldt, geldt eveneens voor huis-aan-huisbladen: het is goed te beseffen wat je schrijft en voor wie je schrijft. Het is daarbij niet alleen zaak om een stuk geplaatst te krijgen, maar ook welk beeld je van de kerk naar buiten brengt. Dat blijkt ook uit het onderzoek.

Een aantal deelnemers geeft aan dat het van belang is goede relaties te onderhouden met de redacties van huis-aan-huisbladen om artikelen geplaatst te krijgen. Uit reacties van anderen valt af te leiden dat huis-aan-huisbladen korte berichtjes met lokaal nieuws al snel willen plaatsen.

Het opstellen van een communicatiematrix kan verschillende groepen en verschillende communicatiemedia in beeld brengen. Welke groepen worden via welke media bereikt? Vermoedelijk zullen er groepen zijn die via veel media worden bereikt en sommige groepen in het geheel niet. Wanneer men het communicatiebeleid wil verstevigen kan zo’n matrix behulpzaam zijn.